

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ДЕТЕРМІНАНТИ НОВОГО ФОРМАТУ

KNOWLEDGE ECONOMY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION: DETERMINANTS OF A NEW FORMAT

У статті розглянуто сучасні детермінанти економіки знань, фактори та причини, що впливають на процеси інтелектуалізації та інноваційного розвитку в цьому контексті. Визначено причини розвитку нової економіки, її специфічних рис, форм існування, здатних забезпечити розвиток економіки в новому форматі, а також максимізації розвитку людського потенціалу знань і освіти. Виявлено проблеми формування структуроутворюючих компонентів економіки знань та пов'язані з цим фактори активізації інтелектуалізації; особливості значення економіки знань як сфери розвитку і реалізації процесів інтелектуалізації у глобальному суспільстві. Представлено осучаснені функції знань в економіці нового формату. Проаналізовано управлінські фактори, що впливають на формування та розвиток знань в економіці. В ході дослідження визначено необхідність формування нових підходів до виявлення проблем економіки знань, що виникають під час її розвитку та переходу економік багатьох країн світу на інноваційний шлях; проведення глибокої та комплексної модернізації національних стратегій розвитку. Також наголошено на важливості створення практичних механізмів системної побудови економіки знань, які б комплексно охоплювали формування структурних позицій на різних рівнях.

Ключові слова: економіка знань, інтелектуалізація, інноваційний розвиток, світова спільнота, управлінський рівень, інтелектуальний ресурс.

и причины, влияющие на процессы интеллектуализации и инновационного развития в этом контексте. Определены причины развития новой экономики, ее специфических черт, форм существования, способных обеспечить развитие экономики в новом формате, а также максимизации развития человеческого потенциала знаний и образования. Выявлены проблемы формирования структурообразующих компонентов экономики знаний и связанные с этим факторы активизации интеллектуализации; особенности значения экономики знаний как сферы развития и реализации действий интеллектуализации в глобальном обществе. Представлены осовремененные функции знаний в экономике нового формата. Проанализированы управленческие факторы, влияющие на формирование и развитие знаний в экономике. В ходе исследования определена необходимость формирования новых подходов к выявлению проблем экономики знаний, возникающих при развитии и переходе экономик многих стран мира на инновационный путь; проведения глубокой и комплексной модернизации национальных стратегий развития. Также сделан акцент на важности создания практических механизмов системного построения экономики знаний, которые бы комплексно охватывали формирование структурных позиций на разных уровнях.

Ключевые слова: экономика знаний, интеллектуализация, инновационное развитие, мировое сообщество, управленческий уровень, интеллектуальный ресурс.

УДК 330.341

DOI: <https://doi.org/10.32843/bse.71-5>

Самойленко А.О.

к.е.н., докторант
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Samoilenko Alla

Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

В статье рассмотрены современные детерминанты экономики знаний, факторы

The relevance of the study is explained by the fact that in today's globalization, the transition to a knowledge-based economy is a pressing issue for many countries. That's why it is important to study the reasons of new economy development, its specific features, and forms of existence. That can ensure the economy development in a new format, as well as maximizing the human potential development of knowledge and education. The aim of the article is to determine the current modern determinants of the "knowledge economy", the factors and reasons influencing the intellectualization processes and innovation development in this context. In this area it is actualized a problem of the substantiation studying of the knowledge economy structural components formation, factors and reasons for the intellectualization intensification. Based on a detailed study of theoretical developments on the role and the knowledge economy content in the modern world, the author has identified the most relevant interpretations of this concept. This allowed to reveal the features and the knowledge economy content as a field in which the development and implementation of intellectualization in global society. The managerial factors influencing the formation and knowledge development in economics are analyzed. It also substantiates a number of measures that need to be implemented to form a knowledge economy in the world community and in the context of innovation processes intensification and intellectualization. Systematic analysis, as well as logical and historical research methods is used as general scientific methods. The study found the following results: it was found that the knowledge economy needs new approaches to the problems that have arisen and are developing in connection with the transition of many economies to an innovative path of development, based on innovation, intellectualization, deep and comprehensive modernization global society as a whole. In this regard, it is important to create practical mechanisms for the systematic construction of the knowledge economy, which would comprehensively cover the formation of structural positions at different levels.

Key words: knowledge economy, intellectualization, innovative development, world society, management level, intellectual resource.

Постановка проблеми. Питання розбудови економіки знань розглядалось науковцями не в одному столітті. Країни Євросоюзу перебувають на досить високому рівні технологічного розвитку, виступаючи як донорами, так і приймаючим центром інтелектуальних ресурсів, зокрема Німеччина, Канада, США, Ізраїль. Проте для країн Центрально-Східної Європи досі зберігаються бар'єри

входження вітчизняних виробників на європейський ринок, тому для таких економік важливими стають завдання прогресивних зрушень в економіці, продукування нових знань у межах стратегії інноваційного розвитку. Дослідження механізму активізації і посилення ролі знань як інструменту інноваційного розвитку є актуальним завданням наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика економіки знань у сучасній науці відображена в публікаціях різних науковців. Питання функціонування та розвитку економіки знань, вплив факторів на економічні процеси досліджували І.В. Стояненко [1], С.Г. Турчіна [2], О.Є. Кузьмін [3], Н.Є. Рак [5], А.Г. Жарінова [6], Є.Т. Штока [7]. Проте залишаються актуальними питання систематизації підходів до визначення сутності економіки знань, оскільки існують певні розбіжності в категоріально-понятійному значенні, основних характеристиках, перспективах та напрямках розвитку економіки знань, що потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення детермінантних підходів до визначення економіки знань, її специфічних рис та факторів впливу в умовах нового формату глобалізованого розвитку світової спільноти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В середині 1990-х рр. провідні закордонні компанії почали створювати системи управління знаннями, які надали їм можливість використання всієї сукупності ресурсів, методів і технологій для нарощування компетенцій організації, перетворення знань на інтелектуальний ресурс компанії [2]. Активно розвиваючи інноваційну сферу, освіту і науку, інформаційні технології, інновації та інші компоненти економіки знань, країни досягатимуть найбільшого економічного ефекту в зростанні валового внутрішнього продукту та підвищенні якості життя населення.

Вперше у своїх працях Ф. Махлуп використав термін «економіка знань», у якому визначив роль знань як вирішального фактора економічного зростання і суспільного розвитку [1].

С.Г. Турчіна [3], визначаючи термін «економіка знань», відзначила, що це економіка, в якій завдяки діяльності з виробництва, оброблення, зберігання і поширення інформації та знань сформовано більшу частину валового внутрішнього продукту.

Відомий український учений В.М. Геєць в економіці знань визначає значимі фактори та процеси накопичення й використання знань; спеціалізовані (наукові) та повсякденні знання, що разом стають важливим ресурсом, який разом із працею, капіталом і природними ресурсами забезпечує зростання й конкурентоспроможність економічної системи [4].

Є.Т. Штока визначає економіку знань з позиції того, що це економіка, в якій знання й людський капітал є основними чинниками розвитку. В основу розвитку такої економіки закладені процеси підвищення якості людського капіталу, якості життя, виробництва знань, високих технологій, інновацій та високоякісних послуг [7]. Економіка знань уже позиціонується як самостійна наука, де нова

якість сучасного економічного зростання є безпосередньою функцією всебічного розвитку особистості та суспільства. В такому контексті вона стає результатом формування нової ролі людини й соціальних груп.

Людський та інтелектуальний капітал суб'єктів господарювання формується під впливом економіки знань, а саме особи, корпоративних спільнот, нації загалом. У цьому контексті інвестиції в економіку знань у прямій залежності визначають обсяги вкладення в людський капітал.

За авторською позицією А.Г. Жарінової, економіка знань визначається як сфера виробництва товарів і послуг. Вона розвиває способи практичної реалізації людського інтелекту з домінуючим і пріоритетним ресурсом знань, які стають актуальною основою конкурентоспроможної діяльності економічних суб'єктів у сучасному світовому господарстві [6]. За цим авторським підходом можна визначити відокремлення економіки знань від традиційної індустріальної економіки, що здійснюється на основі ресурсного підходу. В цьому контексті знання та інформація набувають значення вирішального чинника та ресурсу сучасного виробництва, на які активно впливають технологічні фактори підходу, які дають змогу швидко, в аспекті реального часу обробляти інформацію, знання та передавати їх на великі відстані, тобто засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Економіка знань і знання характеризуються трьома такими принциповими особливостями [6]:

- дискретність знання як продукту, тобто конкретне знання є або створеним, або ні;
- за своєю природою подібність знань іншим суспільним благам: будучи створеними, вони характеризуються доступністю для всіх без якоїсь дискримінації, тобто межа між приватними і публічними благами розмита взагалі;
- знання за своєю природою – це інформаційний продукт.

Глобалізація впливає на розширення кордонів економіки знань, для яких характерна нероздільна тріада світових ринків, таких як ринок знань, ринок послуг і ринок праці [6]. Вона активує процеси захоплення нових ринків, зростання потреби у нових товарах та послугах, що вимагає забезпечення скорочених життєвих циклів товарів в умовах жорсткої конкуренції. Такі чинники спонукають корпорації до постійного пошуку нововведень, необхідності постійного оновлення технологій переважно за рахунок нарощування та використання новітніх знань. Також особливістю сучасних знань є саме швидкість їх поширення за зростаючої необхідності їх постійного оновлення протягом усього трудового життя. Принципові зміни у механізмах дій у новому економічному просторі, побудованому на засадах інформаційних технологій та іннова-

ційного виробництва, інтенсивність та можливість реалізації цього процесу мають обмеження як економічного, так і політичного характеру.

На процес управління знаннями в економіці впливає низка факторів, які представлені в табл. 1.

Відповідний управлінський аспект визначає таке: по-перше, управління економікою знань є цілеспрямованим процесом впливу на людський та інтелектуальний капітал; по-друге, відбувається управління процесом творчого застосування створеного і постійно оновлюваного людського та інтелектуального капіталу [7].

В умовах глобалізації світової спільноти постають такі осучаснені функції знань в економіці нового формату [7]:

1) продуктом безпосереднього кінцевого споживання постають знання; обсяг і якість створених нових знань визначають продуктивність економіки знань на будь-якому рівні її функціонування; в цьому контексті саме знання стають інтегральним результатом творчо-трудової діяльності людини та її відповідних соціальних груп;

2) знання використовуються як найважливіший фактор виробництва в будь-якому секторі сучасної економіки;

3) у знаннях головна роль належить людині, корпоративним групам і суспільству у формі розвитку індивідуального, корпоративного і національного людського капіталу відповідно, що дає можливість зберігати раніше накопичені цінності;

4) економічні знання виступають засобом здійснення трансакцій;

5) на будь-якому рівні господарювання (домогосподарство, підприємство, кластер, галузь, національне господарство та світова економіка загалом) економічні знання постають вихідним і ключовим засобом управління;

6) економічні знання є безумовним засобом формування довіри в системі соціально-економічних взаємодій на всіх рівнях господарювання.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, умови розвитку інноваційної економіки в процесах управління знаннями враховують безліч факторів, пріоритетними серед яких є людський, індивідуальний, організаційний, технологічний, глобальний та фактор часу. В цьому аспекті на рівні світового простору провідні компанії потребують державної підтримки в таких аспектах, як цілеспрямована підготовка кадрів високої кваліфікації для високотехнологічних галузей; оновлення технологічної,

Таблиця 1

Фактори управління знаннями в економіці

№	Назва фактору	Стисла характеристика
1	Людський фактор	Бажання співробітників обмінюватися інформацією з колегами, ефективність засвоєння корпоративних знань, вміння знаходити потрібну інформацію, вміння передавати наявні знання іншій людині.
2	Фактор навчання	Швидкий розвиток знань подвоює потік інформації, що вимагає створення сприятливих умов для інтелектуалізації людських ресурсів, який стає важливим фактором економічного зростання.
3	Індивідуальний фактор	Кожна людина володіє своїми особливими навичками, які можуть бути корисні не стільки під час виконання конкретної роботи із забезпечення визначеного бізнес-процесу, скільки під час вільного добору й подальшого аналізу інформації.
4	Технологічний фактор	За наявності відповідних інформаційних технологій постає можливість формалізувати, класифікувати і тиражувати необхідну інформацію. При цьому в бізнес-середовищі зростатиме роль розвитку наявних і впровадження нових технологій управління знаннями.
5	Організаційний фактор	Керівництво компанії має більше уваги приділяти організації всіх управлінських процесів, які дадуть змогу скористатися знаннями компанії.
6	Філософський фактор	Знання – це сила, яку можна виразити в матеріальних цінностях, тобто отримати грошовий еквівалент.
7	Системний фактор	Знання, отримані в одній системі, можуть успішно трансформуватися в іншу систему знань.
8	Глобальний фактор	В сучасних умовах із розширенням кордонів інформаційного простору управління знаннями має глобальний характер.
9	Біологічний фактор	Компанія та її персонал існують у ринковому середовищі як самостійний та єдиний біологічний організм, хоча взаємозалежний з іншими учасниками ринку.
10	Фактор часу	Важливим параметром технологічних розв'язків, що впливає на результативність прийняття співробітниками бізнесових рішень, є швидкість пошуку та отримання необхідної інформації.
11	Раціональність знання	Основою для різних довідників і каталогів є добре структуроване раціональне знання, яке легше засвоюється і є вагомим підґрунтям як базове знання у процесі навчання.
12	Ірраціональність знання	Прояви ірраціональних знань характеризуються спонтанністю, одномоментністю, різноманітністю форм прояву.

Джерело: складено автором за даними джерел [3; 5]

інституційної та організаційної бази національних інноваційних систем; створення високоефективної системи телекомунікацій, запровадження новітніх методів передачі та оброблення інформації в усіх сферах людської діяльності, забезпечення якнайшвидшої інтеграції країн у світовий інформаційний простір; підвищення інноваційної культури суспільства.

Сучасний етап глобалізаційного розвитку суспільства, для якого характерні процеси активізації економіки знань, загострення суперечностей між людьми, стрімко зростаючих матеріальних потреб, ставить нові проблеми перед економічним знанням, тому перед економічною наукою постійно стоять завдання необхідності більш глибокого й всебічного осмислення ролі інтелекту людини в напрямі розв'язанні накопичених суперечностей. Також необхідне вироблення певних соціальних заборон у напрямі реалізації імперативу виживання людства. Важливість змінювання напрямів економічних досліджень, які залежать від ресурсних можливостей сучасного інноваційного розвитку, не залишиться поза увагою економістів та науковців у майбутньому. Питання інтелектуалізації економічних знань та їх оновлення за рахунок інноваційних процесів є перспективним напрямом подальшого наукового дослідження в контексті цієї проблематики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стояненко І.В. Формування економіки знань як реальність та необхідність сьогодення. *Ефективна економіка*. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1230> (дата звернення: 22.11.2021).
2. Турчина С.Г. Розвиток економіки знань в умовах інтеграції України до світового господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 13. Ч. 2. С. 133–136. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/13_2_2017ua/31.pdf (дата звернення: 22.11.2021).
3. Кузьмін О.Є. Концептуальні засади управління інтелектуальним капіталом підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 11 (125). С. 137–144. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ape/2011_11/APE-11-2011/137-144.pdf (дата звернення: 22.11.2021).
4. Маслак О.І. Економіка знань: еволюція наукових уявлень, складові та чинники формування в новітніх умовах. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL:

http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/19.pdf (дата звернення: 22.11.2021).

5. Рак Н.Є. Економіка знань: сутність та фактори управління знаннями. *Регіональна економіка*. 2009. № 3. С. 224–232.
6. Жарінова А.Г. Розвиток економіки знань в контексті формування людського капіталу. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2536> (дата звернення: 22.11.2021).
7. Штока Є.Т. Роль знань у сучасній економіці. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2016. № 2 (61). С. 127–135. URL: <http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2016/61/pdf/127-135.pdf> (дата звернення: 22.11.2021).

REFERENCES:

1. Stoyanenko I.V. (2012) Formuvannya ekonomiky znan' yak real'nist' ta neobkhidnist' s'ohodennya [The formation of the knowledge economy as a reality and necessity of today]. *Efektivna ekonomika*, no. 6. (in Ukrainian)
2. Turchina S.H. (2017) Rozvytok ekonomiky znan' v umovakh intehratsiyi Ukrayiny do svitovoho hospodarstva [Development of the knowledge economy in the conditions of Ukraine's integration into the world economy]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, no. 13 (2). (in Ukrainian)
3. Kuz'min O.Ye. (2011) Kontseptual'ni zasady upravlinnya intelektual'nym kapitalom pidpryyemstva [Conceptual principles of intellectual capital management of the enterprise]. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, no. 11 (125). (in Ukrainian)
4. Maslak O.I. (2020) Ekonomika znan': evolyutsiya naukovykh uyavlen', skladovi ta chynnyky formuvannya v novitnikh umovakh [Knowledge economy: evolution of scientific ideas, components and factors of formation in the newest conditions]. *Efektivna ekonomika*, no. 12. (in Ukrainian)
5. Rak N.Ye. (2009) Ekonomika znan': sutnist' ta faktory upravlinnya znannyamy [Knowledge economy: essence and factors of knowledge management]. *Rehional'na ekonomika*, no. 3. (in Ukrainian)
6. Zharinova A.H. (2013) Rozvytok ekonomiky znan' v konteksti formuvannya lyuds'koho kapitalu [Development of knowledge economy in the context of human capital formation]. *Efektivna ekonomika*, no. 11. (in Ukrainian)
7. Shtoka Ye.T. (2016) Rol znan u suchasniy ekonomitsi [The role of knowledge in the modern economy]. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 2 (61). (in Ukrainian)